

Apstiprinu:

Sociālo lietu pārvaldes vadītāja

_____ B.Siliņa

“_____.” _____ 2015.g.

Daugavpils pilsētas Sociālo lietu pārvaldes
Sociālās patversmes
Sociālās rehabilitācijas programma
klientiem, atbrīvotiem no ieslodzījuma vietām,
”Otrā iespēja”

SATURS

Ievads.....	3
1. Sociālās rehabilitācijas programmas pamatojums.....	5
2. Sociālās rehabilitācijas programmas apraksts.....	7
3. Plānotie pasākumi mērķa sasniegšanai.....	11
Secinājumi.....	12

Ievads

Mūsu valstī ir ļoti augsts ieslodzīto skaits. Viens no cēloņiem ir neattīstītā sociālās rehabilitācijas sistēma. Latvijā ir 15 cietumi, kuros varatrasties 12 tūkstoši ieslodzīto un tikai viens sociālās rehabilitācijas centrs („Ratnieki”), kurā dažādās rehabilitācijas programmās var piedalīties tikai 22 bijušie ieslodzītie.

Noziedzības pieauguma problēma ir viena no asākajām Latvijā. Recidīvisma līmenis (atkārtotas atgriešanās cietumā) Latvijā ir katastrofāli augsts un sasniedz 70%.

No ieslodzījuma vietām Latvijā katru gadu atgriežas vidēji ap 2500 cilvēku. Tieslietu ministrijas Ieslodzījuma vietu pārvaldes veiktā statistika liecina, ka vidējais brīvības atņemšanas termiņš valstī vīriešiem ir 4,5 gadi un sievietēm 3,5 gadi. Šos gadus ieslodzītais ir bijis izolēts no sabiedrības, atrauts no politiskās, ekonomiskās un sociālās attīstības procesiem.

Atgriešanās sabiedrībā būs atkarīga no tā, cik motivēts un sagatavots kļūt par pilntiesīgu sabiedrības locekli būs bijušais ieslodzītais.

Pētot bijušo ieslodzīto sociālo izslēgtību, kā galvenie faktori ir:

1. Sociālo prasmju zudums - neprot dzīvot brīvībā, risināt ikdienas problēmas,
2. Bezdarbs, zaudētas darba iemaņas;
3. Materiālo līdzekļu trūkums; ;
4. Negatīvu draugu un paziņu loks;
5. Negatīva ģimenesattieksme;
6. Izglītības trūkums;
7. Nav dzīvesvietas;
8. Nepietiekamas valodas prasmes;
9. Dokumentu trūkums
10. Veselības problēmas – HIV, TBC, hepatītsu.c.
11. Atkarības problēmas;
12. Brīvā laika pavadīšanas problēma;
13. Emocionāla nenoturība;
14. Motivācijas trūkums;
15. Sabiedrības attieksme.

Problēmas aktualitāte : Jo vairāk sodīto, kuri sodu izcieš ieslodzījuma vietās, jo vairāk cilvēku “izkrīt no sabiedrības aprites” un lai šie cilvēki varētu atgriezties un atsākt normāli funkcionēt, ir nepieciešama viņu sociālā rehabilitācija. Ir nepieciešams apkopot sociālā rehabilitācijas centrā

uzkrāto pieredzi un Sociālajā patversmē, atbilstoši bijušo ieslodzīto vajadzībām, veidot sociālās rehabilitācijas programmas.

Lai reintegrēšanās jeb atpakaļ iekļaušanās sabiedrībā būtu sekmīgāka, jāievēro vairāki svarīgi priekšnosacījumi:

- rehabilitācija ir process, kuram jāsākas ieslodzījuma vietā un jāturpinās vai nu dzīvesvietā, sadarbojoties visām ieinteresētām institūcijām vai sociālās rehabilitācijas centrā;
- rehabilitācijas procesam jābūt nepārtrauktam;
- jāievēro pēctecība – tas nozīmē ārpus ieslodzījuma vietas jāturpina iesāktais rehabilitācijas darbs.

Diemžēl šobrīd ne teorētiski, ne arī praksē šie priekšnosacījumi nav izstrādāti. Tie varētu būt nākotnes pētījumi un rezerve sociālās rehabilitācijas procesa pilnveidei un sekmīgai palīdzībai bijušajiem ieslodzītajiem.

Sociālās rehabilitācijas programmas mērķis:

Mazināt un novērst negatīvās sekas klientiem, kuri atgriezušies no ieslodzījuma vietām, palīdzēt bijušajiem notiesātiem integrēties sabiedrībā.

Sociālās rehabilitācijas programmas uzdevumi:

1. Sniegt informāciju par iespējamo sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem;
2. Sniegt informāciju par nodarbinātības iespējām un izglītības iegūšanu;
3. Cēlt klientu pašvērtējumu;
4. Palīdzēt klientiem atjaunot ģimenessaites;
5. Sniegt klientiem emocionālo atbalstu;
6. Palīdzēt risināt veselības problēmas;
7. Palīdzēt apgūties sociālās, darba un dzīvesprasmes;
8. Palīdzēt risināt veselības problēmas;
9. Palīdzēt atbrīvoties no alkohola un narkotiskas atkarības;
10. Resocializēt klientu uz patstāvīgu dzīvi.

Mērķauditorija: Bijušie notiesātie – tagadējie Sociālās/nakts patversmes iedzīvotāji.

1. Sociālās rehabilitācijas programmas teorētiskais pamatojums

Vispirms šajā nodaļā apskatīsim divus procesus: bijušo ieslodzīto sociālās rehabilitācijas procesu un sociālās integrācijas sabiedrībā procesu.

Bijušo ieslodzīto sociālā rehabilitācija – pasākumu komplekss, kas vērsts uz

Personas sociālās funkcionēšanas spēju atjaunošanu un uzlabošanu, sociālā statusa atgūšanu, integrāciju sabiedrībā, un ietver fizisko, tikumisko, psiholoģisko un profesionālo spēju atjaunošanu.

No šīs definīcijas redzam, ka sociālās rehabilitācijas procesa galamērķis ir bijušā ieslodzītā integrācija sabiedrībā jeb, atstumto, sociāli izslēgto, izolēto indivīdu iekļaušana sabiedrībā.

Sociālās integrēšanas mērķi ir sociālās stabilitātes uzturēšana un sociālā taisnīguma un progresa veicināšana, atteikšanās no diskriminācijas, tolerances un savstarpēja respekta, kā arī vērtību dažādības sekmēšana, vienlīdzīgas sociālās mobilitātes nodrošināšana, fizisko, psiholoģisko un sociālo barjeru likvidēšana, lai radītu visiem pieejamu sabiedrību.

Tātad no vienas puses tā ir sabiedrības attīstība, kurai būtu jāpieņem visi indivīdi, bet no otras puses tā ir bijušo ieslodzīto gatavība iekļauties sabiedrībā.

Šobrīd daudz jāstrādā gan pie bijušo ieslodzīto sociālās rehabilitācijas sistēmas izveides valstī, gan arī pie sabiedrības attieksmes maiņas. Sabiedrības attieksmes izmaiņa ir arežģītāks, lēnāks un grūtāki ietekmējams process.

Ir vairāki labvēlīgi faktori, kuri sekmē integrāciju, kā viens no būtiskākajiem faktoriem ir, ja bijušajam ieslodzītajam saglabājušās saites ar ģimeni, tātad ir vieta, kur atgriezties. Tad pamazām sāks nostiprināties saites ar tuviniekiem. Bijušajiem ieslodzītajiem būtu nepieciešami atbalsta kalpojumi, kurus vajadzētu nodrošināt sociālajam dienestam, nodarbinātības un probācijas dienestam. Viens no būtiskākajiem faktoriem, lai pilntiesīgi iekļautos sabiedrībā ir darbs. Ja bijušajiem ieslodzītajiem būtu darbs, nebūtu vajadzība pēc sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem. Svarīga ir bijušo ieslodzīto motivācija un gatavība strādāt. Darba atrašana ir tikai integrācijas procesa sākums, darbavietā ir jāpierāda, ka uz darbinieku var paļauties, ka nebūs darba kavējums.

Diemžēl bijušo ieslodzīto iekļaušanās mehānisms sabiedrībā nestrādā, par to liecina augstais recidīva procents. Tā cēloņu noskaidrošanai būtu nepieciešami sistēmiski pētījumi, skatot sakarības: noziedzības cēloņi → rehabilitācija soda izciešanas vietā → sociālā rehabilitācija rehabilitācija pēc atgriešanās dzīvesvietā. Nepieciešams ir pārdomāts darbs

ar sabiedrību, iesaistot masu medijus un nevis tikai stāstot un rādot negatīvo piemērus, bet īpaši akcentējot pozitīvo.

Sociālās rehabilitācijas gala mērķis ir, lai bijušā ieslodzītā atgriešanās būtu ilglaicīga, lai viņš kļūtu par kompetentu un neatkarīgu sabiedrības locekli.

2. Sociālās rehabilitācijas programmas apraksts

Tālāk tiks apskatītas svarīgākās sociālās rehabilitācijas programmas sastāvdaļas:

- Psiholoģiskā korekcija;
- uzvedības normu korekcija
- atbrīvošanās no alkohola un narkotiku atkarības;
- dzīves prasmju apguve;
- darba iemaņu atjaunošana un apgūšana.

1. Psiholoģiskā korekcija

- Ieslodzījuma negatīvo seku mazināšana
- Saskarsmes atjaunošana, saskarsmes prasmju apguve
- Palīdzība krīzes situācijās

Psiholoģiskās korekcijas mērķis ir novērst negatīvus simptomus bijušo ieslodzīto uzvedībā, bijušo ieslodzīto personības izaugsme (individuālo un radošo spēju attīstība, saskarsmes prasmes atjaunošana), prasmju veidošana pārvarēt problēmas un krīzes situācijas (sociālās reintegrācijas atvieglošana, personīgās refleksīvās pozīcijas attīstība, morālo un ētisko normu saprašana un pieņemšana).

Psiholoģiskā korekcija ir orientēta uz apmācību adaptēties dažādās dzīves situācijās, uz efektīvu sava potenciāla izmantošanu individuālo sociāli atzīto mērķu sasniegšanai.

Psiholoģiskās korekcijas uzdevumi:

- Saskarsmes prasmes attīstība, komunikatīvās kompetences un sociālā jutīguma paaugstināšana, sociāli atzītu sakaru paplašināšana, prasmep ielietoti egūtās prasmes dažādās dzīves situācijās;

- Personīgās refleksīvās pozīcijas (skatiens uz sevi no malas) attīstība, sociālpsiholoģisko likumsakarību un sociālo procesu zināšana;
- Zināšanu iegūšana par savām rakstura īpašībām, temperamentu, spējām u.c., personīgā potenciāla efektīva izmantošana un radošo spēju attīstība;
- Pašregulācijas prasmju attīstība un spēja tās pielietot sarežģītās dzīves situācijās.

2. Uzvedības normu korekcija

Bijušo ieslodzīto uzvedības koriģēšanai ir būtiski izprast kā veidojas kriminālā uzvedība, kā arī to, kādu ietekmi uz ieslodzītā uzvedību atstāj cietuma vide un cietumā neveiktā rehabilitācija.

Uzvedības normalizācijas metodes pamatā ir notiesāto cilvēktiesību respektēšana, ļaujot viņam attīstīt savu pašiniciatīvu, baudīt tā sauktās “dozētās brīvības” priekšrocības, pašam iegūt jaunu identitāti un veiksmīgi iekļauties sabiedrībā pēc atbrīvošanas no cietuma. Kamēr šī atziņa nav ieviesta praksē, ir jāapšaubā uzvedības normalizācijas iespējas cietuma apstākļos, ko neveicina cilvēka izolācija no sabiedrības un cietuma vide.

Diemžēl kriminālās uzvedības izmaiņu process ir ilgstošs, būtu nepieciešami pētījumi, lai noskaidrotu kādi faktori un kā cietuma apstākļos ietekmē ieslodzītā uzvedību.

Bijušo ieslodzīto uzvedībai, kura neiekļaujas sabiedrības pieņemtajos noteikumos, piemīt savas tipiskas likumsakarības un to var definēt ar četrām negatīvām pamattendencēm:

- pēc atbrīvošanas bijušie ieslodzītie sāk regulāri lietot alkoholu (atkarība);
- neprot izveidot ilgtermiņa attiecības ar apkārtējiem cilvēkiem, t.s. ar darba kolēģiem un darba devēju (nervu sistēmas labilitāte);
- tikumiski nav attīstīti, t.i. pilnīgi egoisti ar noslieci slinkot, veikt sīkas zādzības, melot, lielīties;
- viņi neprot strādāt 8 stundas dienā un regulāri, t.i. katru dienu. Rezultātā zaudē darbu, nevar apmaksāt komunālos maksājumus, zaudē dzīvesvietu, atgriežas kriminālajā vidē un, tā rezultātā – cietumā.

Programmas mērķis ir bijušo ieslodzīto motivācija, lai tie sāktu izprast morālās izaugsmes nepieciešamību, kā obligātu priekšnoteikumu veiksmīgai integrācijai sabiedrībā, Bībeles vispārcilvēcisko morāles principu studēšana un to praktiskā pielietošana ikdienas dzīvē.

Tāpat uzvedības korekcija ir jābalsta uz psihologu atziņām, kuras ļauj izprast morālās izaugsmes psiholoģiskos aspektus.

3. Atbrīvošanās no alkohola un narkotiku atkarības

Daudzi cilvēki pēc atbrīvošanās no cietuma parasti atjauno pārmērīgu dzeršanu un narkotiku lietošanu. Vairums no viņiem “brīvību” saista ar iespēju dzert un lietot narkotikas. Tas ir viens no vislielākajiem riska faktoriem – atkārtota nozieguma izdarīšanai.

Analizējot tieksmi lietotalkoholu vai narkotikas, jāapskata divas autonomas sistēmas, kuras determinēšo uzvedību: bioloģisko sistēmu, kura saistīta ar alkohola un narkotiku iedarbību uzorganismu un atkarības sindromaveidošanu un sociālo sistēmu, kura atklāj šīs uzvedības normu un vērtību aspektus. Šīs sistēmas neiedarbojas tieši uzcilvēk auzvedību, bet gan mijiedarbojoties un noteiktā veidā ietekmējot motivācijas sfēru, apziņu un zemapziņu.

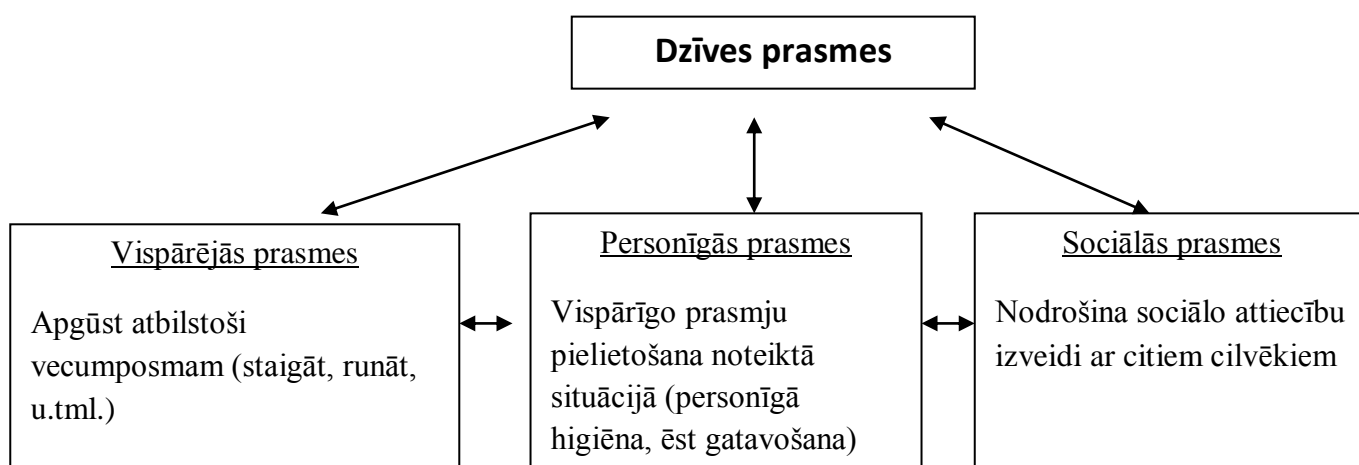
Veidojot programmu, lai atbrīvotos no atkarībām, ir svarīgi apzinātmotīvus, kuri ir tieksmes uz alkoholu un narkotikām pamatā.

Viena no visefektīvākajām alkoholaatkarīgo personu sociālās rehabilitācijas programmām ir "12 soļu programma”

4. Dzīves prasmju apguve

Viens no bijušo ieslodzīto sociālās rehabilitācijas svarīgiem uzdevumiem ir veidot dzīves prasmes.

Dzīves prasmes – prasmes, kocilvēks apgūst dzīves laikā un kuras ir nepieciešamas, lai cilvēks varētu iekļauties sabiedrībā un dzīvo tneatkarīgi. Dzīves prasmes ir dažādu prasmju kopums (skat.1. zīm.).

1.zīmējums. Dzīves prasmju sastāvdaļas.

Veidojot dzīves prasmju apguves programme svarīgi ir izprast, ka attīstītas prasmes ir sociālās kompetences pamats. Kompetence ir personas spēja mijiedarboties efektīvā veidā ar vidi, spēja pielāgoties izdzīvojot un tiekot gala ar grūtībām, un sasniegt mērķi neskatoties uz nelabvēlīgiem apstākļiem. Sociālās kompetences veidošana bijušajiem ieslodzītajiem ir svarīgs priekšnoteikums, lai cilvēks varētu iekļauties sabiedrībā. Viens no būtiskākajiem sociālās kompetences rādītājiem ir Ego identitāte jeb sociālā prasme pašnoteikties. E.Eriksons uzskata, ka „Es – identitāte ir atbilžu apzināšanās uz šādiem jautājumiem:

- Kas es esmu?
- Ko es gribu darīt?
- Ko es varu darīt?
- Kādu vērtību vārdā es dzīvoju?”

Ja cilvēkam ir stiprs Ego, tad viņš spēj adekvāti izmantot arī savus trūkumus, labi tikt gala ar sarežģītām situācijām, pareizi uztvert realitāti, to neizkropļojot, izjust sevi un citus

5. Darba iemaņu atjaunošana un apgūšana

Bijušo notiesāto iekļaušanai sabiedrībā viens no svarīgākajiem sociālās rehabilitācijas uzdevumiem ir atjaunot zudušās darba prasmes, apgūt jaunas, bet galvenais – motivēt strādāt, tāpēc darba terapijai sociālās rehabilitācijas centrā ir jābūt pārdomātai, sabiedriski nozīmīgai un atbilstošai rehabilitējamo personu spējām.

Bezdarbs ir viens no recidīva riska faktoriem. Tātad var secināt, ka bezdarbs un kriminalitāte veido zināmas kopsakarības.

Ar nodarbinātību cieši saistīta ir cilvēka gatavībastrādāt un attieksme pret darbu.

Sociālās rehabilitācijas programmas darba metodes:

- lekcijas – sarunas;
- praktiskās nodarbības (treniņi, testi, lomu spēles);
- psihodiagnostika un konsultēšana (individuālas konsultācijas grupās, pašvērtējums, savstarpējais vērtējums).

3.Plānotie pasākumi mērķa sasniegšanai

Sociālās rehabilitācijas programmas klientiem, atbrīvotiem no ieslodzījuma vietām, darbības vieta ir Sociālās/nakts patversmes 318.mācību telpa. Nodarbības tiks rīkotas 1 reizi mēnesī. Sociālās rehabilitācijas programmas dalībnieku skaits 15 cilvēki. Programmas ilgums nepārtraukts, visu gadu.

Programmas ietvaros tiks organizētas tikšanās ar dažādiem profesionāļiem. Ar klientiem strādās psihologs, jurists, sociālais darbinieks, NVA pārstāvis, ārsts- narkologs, Sociālās/nakts patversmes medmāsa, sociālais rehabilitētājs.

Programmas ietvaros ir ieplānots :

- sociālajam darbiniekam katram klientam sastādīt sadarbības plānu, izvērtējot viņa problēmas, vajadzības, esošos un pieejamos resursus,
- sociālajam rehabilitētājam izveidot katram klientam individuālo sociālās rehabilitācijas plānu,
- sniegt informatīvo atbalstu un konsultēt personas, kuras atgriezušās no ieslodzījuma vietas, par nepieciešamo dokumentu kārtošānu valsts un pašvaldību institūcijās, sociālo garantiju un pabalstu , darba iekārtošanas, dzīvojamās platības un izglītības jautājumos,
- organizēt dažāda satura tikšanās ar SLPsociālajiem darbiniekiem, NVA, VSAA, probācijas dienesta pārstāvjiem,
- organizēt lekcijas ar medicīnas darbiniekiem,
- piedāvāt psihologa lekcijas, lai apgūtu un attīstītu dažādas sociālās prasmes un iemaņas lēmumu pieņemšanā, problēmu risināšanā, komunikācijā, stresa vadīšanā, kas sekmētu viņu sociālo iekļaušanos sabiedrībā, attiecību veidošanā ar ģimenes locekļiem, draugiem un apkārtējiem cilvēkiem,
- motivēt personas, kurām ir alkohola vai narkotisko vielu atkarība, ārstēties un saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus,
- iesaistīt personas, kuras atgriezušās no ieslodzījuma vietām, problēmu risināšanas atbalsta un pašpalīdzības grupās,
- organizēt lietderīgu brīvā laika pavadīšanu (ekskursijas uz pilsētas ražošanas uzņēmumiem un muzejiem)

Sociālās rehabilitācijas programmas plānotie pasākumi un atbildīgie

N.p.k.	Plānotie pasākumi	Atbildīgais
1.	Sastādīt klienta sadarbības plānu, izvērtējot viņa problēmas, vajadzības un pieejamos resursus	Sociālais darbinieks
2.	Izveidot individuālo sociālās rehabilitācijas plānu, sniegt informatīvo atbalstu	Sociālais rehabilitētājs
3.	Sniegt psiholoģisku atbalstu - lekcijas, nodarbības, konsultācijas	SLP psihologs
4.	Organizēt dažāda satura tikšanās ar NVA, SLP un probācijas dienesta pārstāvjiem	Sociālais darbinieks
5.	Sniegt informāciju alkohola atkarīgām personām par iespējām saņemt ārstēties un saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus.	Ārsts - narkologs
6.	Vispārcilvēcisko morāles principu studēšana un praktiskā pielietošana ikdienas dzīvē	Tēvs Dionisijs
7.	Sniegt informāciju par medicīnas pakalpojumu saņemšanas iespējām.	Sociālās/nakts patversmes medmāsa
8.	Informēt klientus par sociālās aprūpes iespējām, pilnveidot klienta individuālās aprūpes prasmes.	Sociālā aprūpētāja
9.	Lietderīga brīvā laika pavadīšana – ekskursijas uz pilsētas ražošanas uzņēmumiem, koncertiem un muzeju apmeklēšana.	Sociālais rehabilitētājs

Secinājumi

Apskatot sociālās rehabilitācijas un integrācijas sabiedrībā procesus, un izstrādājot sociālās rehabilitācijas programmu, var secināt, ka :

1. Sociālās rehabilitācijas procesam ir jābūt pēctecīgam, nepārtrauktam procesam, veidojot sociālās rehabilitācijas sistēmu ieslodzījuma vietā un turpmāk bijušo ieslodzīto sociālā rehabilitācija dzīves vietā.
2. Vienotas sociālās rehabilitācijas sistēmas izveide no vienas puses un darbs sabiedrības attieksmes izmaiņā pret bijušajiem ieslodzītajiem no otras puses sekmēs bijušo ieslodzīto integrāciju sabiedrībā.
3. Ņemot vērā to, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir multiproblēmas, sociālās rehabilitācijas programmas realizēšanā ir jāpielieto optimāls sociālās korekcijas komplekss.
4. Lai programma dotu rezultātus, tas nozīmē – motivētu bijušos ieslodzītos un mainītu viņu uzvedību, ikdienas dzīve Sociālajā patversmē jāveido tā, lai būtu iespēja ikdienu vingrināties rīcībā un prasmēs.
5. Programmas pasniedzējiem jāstrādā komandā, tikai tā var nodrošināt kompleksu sociālās rehabilitācijas programmas realizāciju.

Programmu satādīja sociālā rehabilitētāja :

S. Serkova

Saskaņots ar Sociālās/nakts patversmes vadītāju :

S.Radeviča